LOODSGENOTEN

LOODS M
DE PLEK EN DE VOORGESCHIEDENIS

Geschreven door Jacques Visker

VAN ONZE LOODSGENOOT

HISTORISCHE VERENIGING MAASSLUIS

Een bouwwerk en een streven

Loods M, een samenstel van drie voorraadhallen uit 1988, op kavels waar eerder drie andere bedrijfsgebouwen stonden, met ieder hun eigen functie.

Loods M, een groeiend cultureel besef in de stad Maassluis.

Wie waren we en wat deden we? Hoe zien we onszelf vandaag; zijn we daar tevreden mee? En het meest uitdagend: welke culturele toekomst zien we voor onszelf en onze stad?

Maassluis ontstond door watermanagement

De Maas, een getijderivier, voert water vanuit de hoogten van Midden-Europa en oost-Frankrijk af naar de Noordzee. Vanaf die zee stroomt twee keer per etmaal een vloedstroom de Maasmonding binnen. Dan stijgt het waterpeil in de rivier flink. Af en toe, bij stormvloeden, overstromen dan de oeverlanden. Al in 1160 wapenden oeverbewoners zich daartegen door dijken langs de Maas aan te leggen. Rond 1260 was een zeedijk voltooid, van de duinen bij 's Gravenzande tot voorbij Capelle aan den IJssel. Om de polders achter de dijk te ontwateren werden op enkele plaatsen spuien in de dijk aangelegd. Sluiswachters werden aangesteld om de spuien te openen bij laag water in de rivier en ze te sluiten bij opkomende vloed. Zo ontstond – op de plek van de huidige Hoogstraat in Maassluis – in 1330 een gehucht: twee hutjes bij de twee sluizen, 85 meter van elkaar vandaan, op het grondgebied van het ambacht Maasland, een agrarisch dorp 4 km verderop.

Tegenstrijdige belangen

De sluiswachters verdienden bij met de verkoop van vis die ze vingen bij de sluizen en op de rivier. Het gehucht groeide uit tot het vissersdorpje Maeslantsluys. Hiermee ontstonden twee bevolkingsgroepen in één ambacht (gemeente) met tegenover elkaar staande groepsbelangen. Boeren vormen hechte, gesloten gemeenschappen. Ze zijn strikt afhankelijk van elkaar. De boer die 's ochtends zijn bed niet uit kan vertrouwt op collega's die inspringen, zijn koeien komen melken, zijn oogst binnenhalen. Van nieuwelingen in de gemeenschap weet je dat niet.

Bewoners van een havenplaats weten, wanneer ze zeilen op de horizon zien, dat ze binnen een uur onbekende schepelingen op hun kade hebben staan. Opvangen, logies geven, gemeenschapsregels duidelijk maken, welkom heten. Kustbewoners hebben een open, meer wisselende samenleving.

Vechtscheiding

Maasland: een ambacht met een groot grondgebied en twee woonkernen, vier kilometer en een lichtjaar van elkaar verwijderd. Voor vergunningen, geschillen, aangiften moesten de 'Sluizers' telkens naar de magistraten in Maasland op en neer.

De belastingafdrachten van de visvangst werden vooral gestoken in de agrarische economie. Even na 1600 groeide de wens van de Sluizers om in rechtspositie los te komen van het ambacht Maasland. Het leidde er toe dat, met veel gedoe, maar met instemming van de staten van Holland, in 1614 Maeslantsluys afgescheiden werd van Maasland.

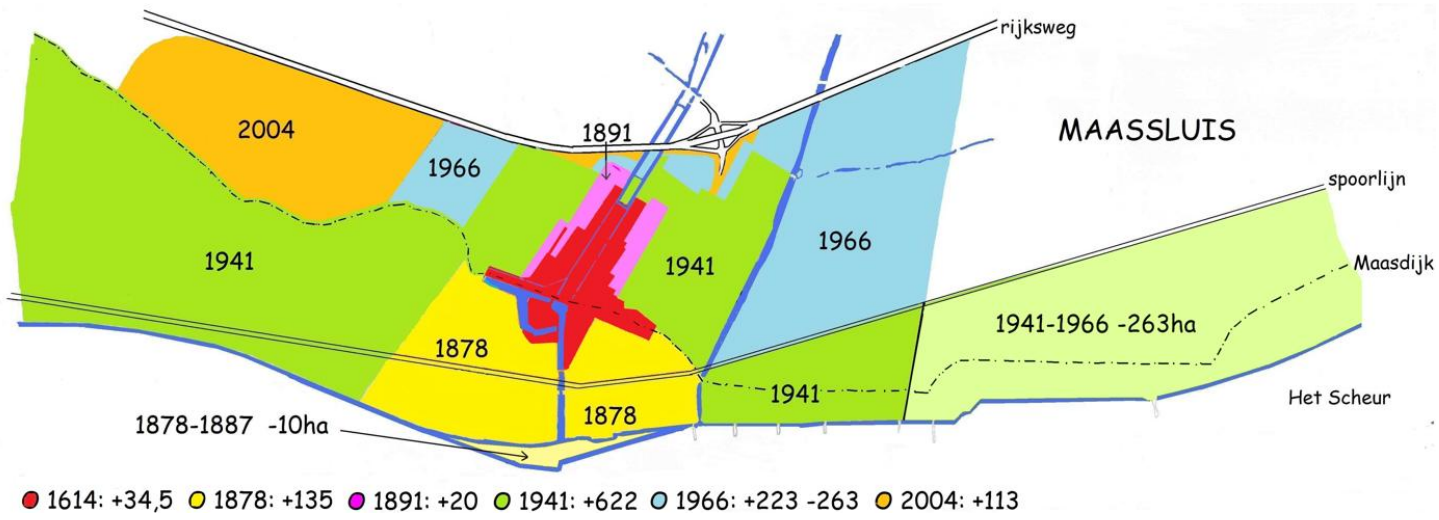

De groei van Maassluis, 1614 – heden. © HVM.

De grens werd getrokken rondom de bebouwde kom van het vissersdorpje. Vanaf dat moment lag Maassluis (de nieuw gekozen naam) als een enclave van 34½ hectare (1 bij 1½ kilometer) binnen het grondgebied van het ambacht Maasland.

Roeien met de riemen die je hebt

Maassluis zou 264 jaar lang, tot 1878, dezelfde grootte houden. Toch zou zij wel uitgroeien tot een van de grootste vissershavens van ons land. Meer dan honderd vissersschepen in de vaart, scheepswerven, touwslagerijen, zeilmakerijen, kuiperijen. Het afvoerkanaaltje van de sluizen naar de rivier werd verbreed en verdiept tot lighaven met kades rondom het stuk dat nu ‘binnenhaven’ heet. Rond de buitenhaven kregen de Sluizers niet meer dan ‘het recht op overpad’ over de gronden van Maasland. De straatjes in Maassluis waren smal en de woningen stonden dicht op elkaar. Elke meter grond in de stad en rondom de binnenhaven zal efficiënt gebruikt zijn geweest.

Voortdurend verzanding

De tweemaal daagse vloedstroom de Maasmonding in is een uitloper van een rolgolf die de Noordzee rond gaat en flink wat bodemzand opwoelt. Elke vloedstroom neemt nogal wat zwevend zand mee de Maas in waar dat – dag in dag uit – neerzakt op de bodem en tegen de luwe oevers. De Maasmonding staat van oudsher bekend als een rivier vol ‘wandelende’ zandbanken.

Handelsschepen naar Rotterdam moesten soms dagen wachten tot de waterhoogte toeliet dat ze tussen de banken door varen konden. Vanaf de eerste helft van 18e eeuw was de verzanding zo groot dat de handelsvaart met een omweg via de Zeeuwse wateren en Dordrecht Rotterdam moest bereiken. De vissersschepen hadden van de verzanding minder last. Ze waren kleiner en lagen hoger op het water. Maassluis, niet meer dan 12 km achter de zeereep, kon mede daardoor zo succesvol zijn als vishandelshaven. Eeuwenlang was de visserij hét verdienmodel van de stad.

De buitenhaven met de Govert van Wijnkade in 1911. Links de gebouwen van L. Smit & Co, rechts ernaast Logement Maaszicht. Daarnaast de plek waar tot 1910 het ijspakhuis stond. Daar staat nu Loods M.

Van menskracht naar machinesterkte

In de tweede helft van de 18e eeuw ontwikkelt de Schotse James Watt de moderne stoommachine. Vanaf dat moment kon de kracht van mensenhanden worden vervangen door de kracht van machines. Eén machine deed zwaarder werk dan vele handen. Wereldwijd zou dit leiden tot ‘de industriële revolutie’. In Maassluis zou het de start betekenen van een nieuw verdienmodel binnen de stadsbevolking. De visserij zou plaatsmaken voor maritieme dienstverlening.

Sleepdienst

Fop Smit (1777-1866) was een succesvol scheepbouwer en reder in het Drechtstedengebied. In 1842 bouwde hij een stoomsleepboot en begon daarmee de sleepdienst L. Smit & Co op de handelsroute van Rotterdam via Dordrecht en Hellevoetsluis naar de Noordzee.

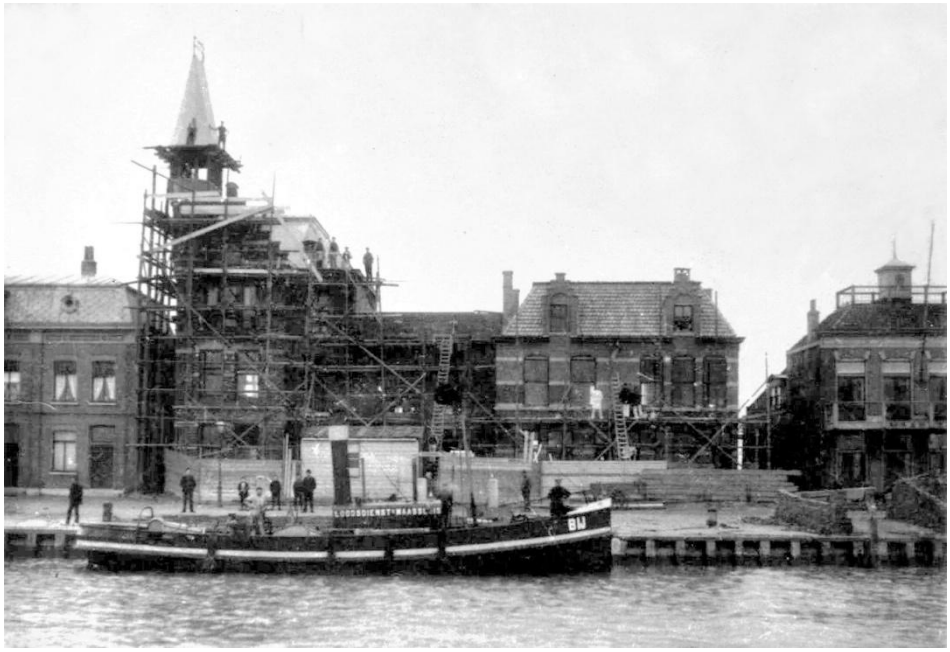

1896 - In 1896 startte de bouw van een groot kantoorpand van L. Smit & Co. sleepdienst met magazijnen en woningen aan de Govert van Wijnkade. Het complex aan de Buitenhaven werd in 1897 in gebruik genomen. Het gebouw kreeg een karakteristiek torentje, later vervangen door een uitkijkplatform. Vanaf het torentje had men vrij uitzicht over de rivier en de binnenkomende schepen. De kleine stoomsleper 'Bij' van de loodsdienst ligt aangemeerd langs de Govert van Wijnkade. Zo te zien stond iedereen klaar om op de foto te komen.

Een Nieuwe Rotterdamsche Waterweg

Net als de vissershaven Maassluis had ook de handelshaven Rotterdam belang bij de ligging vlak bij zee. De omweg via de Zeeuwse wateren was een last en prikkelde tot studie om die te vermijden.

Al in 1731 bedacht landmeter, cartograaf en meteoroloog Nicolaus Cruquius (1678-1754) een plan om toch over de Maas te varen van en naar Rotterdam. De Maas boog in die dagen voorbij de havenmond van Maassluis af naar Den Briel, waarna zij uitmondde in zee. Om dat stuk rivier, met de sterkste verzanding, te mijden werkte Cruquius een idee uit om aan het begin van de bocht een kanaal ‘rechtdoor’ te graven, door het duinengebied, bekend als de ‘hoek van Holland’. Het plan werd in Cruquius’ dagen niet gerealiseerd. Maar het kwam er toch. Het was civiel ingenieur Pieter Caland (1826-1902) die in dienst van Rijkswaterstaat het plan voor de doorsteek herontwikkelde. Het werd onder zijn leiding uitgevoerd. In 1866 ging de eerste spa de grond in en in 1872 voer het eerste schip door ‘de Nieuwe Rotterdamsche Waterweg’.

Maritieme dienstverlening

Zodra het graven van het kanaal bij de hoek van Holland in 1866 begon, legde Fop Smit op eigen initiatief óók een sleepboot op station in de haven van Maassluis. Kennelijk voorzag hij de behoefte die weldra zou ontstaan bij en op de nieuwe doorgraving. Het sleepbedrijf zou heel wat assistentie verlenen bij de ontgraving van het nieuwe kanaal. Fop vestigde zijn bedrijf officieel in 1867 als L. Smit & Co Sleepdienst Maatschappij. Het was het eerste van meerdere Maassluise bedrijven in de maritieme dienstverlening.

Nieuwe doorgang, nieuwe kansen

Zodra de Waterweg gereed was verlegde de handelsroute naar en van Rotterdam zich weer naar de Maas. Maassluis kwam hierdoor opnieuw aan een drukke vaarroute te liggen. De haven van de stad ligt slechts 12 km achter de pieren van Hoek van Holland en werd daarmee de logische plek voor het eerste fysieke contact tussen een binnenvarend schip en 'de wal', en andersom ook het laatste contact bij uitvarende schepen.

Hierdoor zou Maassluis zich heel snel ontwikkelen tot een havenplaats voor maritieme faciliteiten. Vooral de havenmonding ('de buitenhaven') was de plek als aanmeer- en ligplaats voor sleepboten, bergingsschepen en kleine vaartuigen waarmee voorbij stomende handelsschepen konden worden gepraaid om scheepspapieren op te halen of af te leveren.

Scheepsagentuur

Een voorbeeld van dit laatste was de vestiging van Scheepsrapportagebedrijf Dirkzwager, door Maarten en Gijs in 1872. Zij waren reders ter visserij en kooplieden uit een eeuwenoud geslacht van notabelen in Maassluis. Hun nieuwe bedrijf, weldra Scheepsagentuur genoemd, haalde de scheepslading-papieren van boord, ordende deze en seinde de gegevens per telegraaf door naar de handelsbeurs in Rotterdam. Dirkzwager liet aan Haven 27 een hoofdkantoor met seinpost bouwen. Kort voor 1900 werd een sein- en uitkijkpost gebouwd op de rivieroever. In 1952 verrees een nieuw hoofdkantoor daar vlakbij, aan de Govert van Wijnkade 50. Dat gebouw staat er nog, maar het bedrijf werd in 2022 opgeheven, na 150 jaar. De moderne digitale communicatiemogelijkheden maakten het bestaan van het bedrijf overbodig.

Zicht op de nieuwe grond. Links staan de mannen in de Taanschuurpolder. Rechts staat het nieuwgebouwde ijspakhuis in de Kapelpolder.

Bouwgrond

Maassluis had na de opening van de Nieuwe Waterweg al snel behoefte om de Maaslandse grond rondom de havenmonding - de Taanschuurpolder en een deel van de Kapelpolder – te bebouwen voor de nieuwe ontwikkelingen: havenuitbreiding, industrie en woningbouw.

De overdracht van beide buitendijkse polders gebeurde vervolgens bestuurlijk via een officiële herindeling/grenscorrectie. In 1877 werd besloten tot wijziging van de gemeentegrenzen en in 1878 trad die wijziging feitelijk in werking, door de bekrachtiging van rijk en provincie. Tegelijk kreeg Maassluis volledig zeggenschap over de haven.
Door deze grenswijziging werd Maassluis vergroot met 135 hectare. In 1887 werd daar 10 hectare van afgegraven om de bocht in de drukke rivier wat te verbreden in het belang van de scheepvaart.

Alles komt tezamen

Eeuwenlang waren verandering, vernieuwing en vooruitgang bepaald geweest door menselijke arbeid. Maar nu, met de komst van machinekracht, veranderde de wereld pijlsnel. Rond de Maassluise haven veranderde de stad binnen één generatie volkomen van karakter. In 1891 werd een spoorweg aangelegd van Schiedam naar Hoek van Holland, waar een veerbootverbinding naar Engeland zou komen. De nieuwe spoordijk, parallel aan de Maas, verdeelde de Taanschuurpolder in tweeën. De spoorbrug over de Maassluise haven maakte dat de bevolking daarna ging spreken over de 'binnenhaven' en de 'buitenhaven' en zo zou dat blijven. Tussen spoorweg en rivier verrees in de Taanschuurpolder de woonwijk Het Hoofd, wat herinnert aan de houten 'havenhoofden' die de uitloop van de haven in de rivier ooit omvatten. Een flink deel van die woonwijk moest in 1974 worden afgebroken toen er de Deltadijk werd neergelegd, het noordelijkste stuk van de Deltawerken die Nederland aanlegde na de Watersnoodramp in februari 1953.

Industrie in de Kapelpolder

De eerste industriële bebouwing in de Kapelpolder, tussen de spoordijk en de rivier, vond plaats vanaf 1879. Toen werd een ijshuis gebouwd. Dat was een houtskeletgebouw met wit geschilderde dubbele planken wanden, opgevuld met zaagsel als isolatie. Eeuwenlang al werd vers gevangen vis aan boord van vissersschepen ontdaan van de ingewanden. De vis werd daarna geconserveerd door ze in zout te bewaren. Aan het eind van de 19e eeuw ontdekte men dat koeling met ijs beter en langduriger werkte en hygiënischer was. Dat koelen gebeurde met natuurijs, aangevoerd vanuit Noorwegen en opgeslagen in zogenoemde ijshuizen. In Maassluis vestigde zich een IJscompagnie die het ijshuis liet bouwen.

Onze haven was geschikt voor de aanvoer van ijs en door de visserij had Maassluis een vast afzetgebied. De aanleg van de spoorlijn naar Rotterdam maakte de landelijke distributie van het ijs mogelijk. Het ijshuis stond op de plek van de grote hal van Loods M. In 1910 werd de IJscompagnie geliquideerd en het ijshuis maakte plaats voor bedrijfsruimte van bergingsbedrijven van Dirkzwager en Van den Tak.

1887 - De Govert van Wijnkade ofwel Buitenhaven Westzijde met het Schanshoofd in aanbouw. Van links naar rechts de toenmalige vestiging van Dirkzwager, het Loodsenkantoor uit 1887 en logement Maaszicht dat in 1885/1887 werd gebouwd vervolgens het ijspakhuis van de Noorse IJscompagnie, waarvan Nico M. Dirkzwager agent was. Het kantoor van de sleepdienst staat er nog niet, dat werd in 1897 opgeleverd.

Hotel Maaszicht

Het tweede gebouw aan het Westerhavenhoofd, de latere Govert van Wijnkade, was Hotel Maaszicht. In de volksmond werd het ook vaak Hotel Brienen genoemd. Wanneer het precies gebouwd is weten we niet, maar het zou wel eens tegelijk met (of net na) de nieuwe havendammen in 1885 gebouwd kunnen zijn.
Het was gebouwd als overnachtingplaats voor Groninger schoenerkapiteins en de Engelse kapiteins die in de beginjaren voor de sleepdienst voeren en tussen de reizen niet naar huis konden. Alleen de kapiteins sliepen hier. De rest van de bemanning ging naar het Tehuis voor Zeelieden in de binnenstad. Omstreeks 1904 was de Rotterdammer Leendert Brienen eigenaar en uitbater van het logement en hij doopte het Hotel Maaszicht. Naast de logement functie was er van alles te doen. Zo was er een dansschool met 'piano ondersteuning'. Brienen organiseerde ook succesvolle pluimvee- en konijnententoonstellingen in zijn pand.

In 1906 brak er brand uit in een van de logeerkamers. Die werd ontdekt door de bemanning van een sleepboot die net aanlegde. Snel werd de brandspuit op die boot klaargemaakt en daarmee werd de brand beperkt tot een uitgebrande zolderverdieping.
In de loop der jaren werd het pand zowel Logement, Hotel alsook Café en Restaurant Maaszicht genoemd. In de oorlogsperiode (1914-1918) ging het niet goed met het Hotel.
Het ging bovendien na die oorlogsjaren slecht met de activiteiten in de haven. Noodgedwongen verkocht Brienen zijn zaak. Enkele jaren daarna werd het gebouw opnieuw door een brand getroffen. Ditmaal werd het gedeeltelijk verwoest en daarmee kwam er een eind aan het eerste hotel aan de Govert van Wijnkade. Vermoedelijk was dit in 1925. Hotel Maaszicht heeft gestaan op de plek waar nu 'het voorplein', de lage loods en de restauratiewerf van Loods M zijn.

Het Loodswezen

Ook al was de Nieuwe Waterweg nu als een snelle vaarroute naar zee aangelegd, de tweemaal-daagse vloed sleepte nog steeds veel zwevend zand de rivier op. De last van wandelende zandbanken bleef bestaan. Dat leidde – in 1835 al – tot het ontstaan van een organisatie van loodsen; mensen die de rivier en zijn bodem kenden

De buitenhaven, met het Douanehuisje, de uitkijkpost van Scheepsagentuur Dirkzwager, de gebouwen van het Loodswezen, L. Smit & Co en Hotel Maaszicht. Op de voorgrond de lage loswal aan de Burg. De Jonghkade.

als hun broekzak en die dagelijks aan boord van de zeeschepen klommen om kapiteins en roergangers te gidsen langs de plekken waar hun schip zou kunnen vastlopen. In 1887 verrees voor dit Loodswezen een gebouw met kantoren, een uitkijkpost en twee personeelswoningen aan de Govert van Wijnkade. Dit gebouw bestaat nog steeds. Na afstoting door het Loodswezen, in 1970, werd het pand gebruikt door de Firma Labaz, die 3 jaar later opging in het concern Sanofi.

Het Douanehuisje

Pal op de oever van de rivier, aan de havenmonding, werd in 1896 een uitkijkpost gebouwd voor de Douane en de Belastingdienst. Beide Diensten hebben alles te maken met invoerheffingen, exportvergunningen en doorvoerpapieren. Geen enkel binnenkomend of uitgaand zeeschip ontging de tolgaarders.
Het Douanehuisje stond binnen een entrepotgebied, afgezet met een hek. Dat was een besloten opslagplek voor goederen waarvan de invoerrechten nog in behandeling waren. Eventuele goederen of personen moesten letterlijk dóór het Douanehuisje voor de afhandeling van de accijnzen. Het blauwstenen trottoir rond het gebouwtje laat dat entrepotgebied nog altijd zien. Het huisje is nu in gebruik als expositieruimte voor kunstenaars.

Slepers en bergers

Na de start in 1867 ging het de Sleepdienst Maatschappij van L. Smit & Co voor de wind. Er was veel vraag naar gesleept zeetransport en de haven kwam allengs voller te liggen met zeeslepers wachtend op een volgende inzet of onderhoud.
Ook lagen er bergingsvaartuigen in de haven op wacht. In 1886 had Dirkzwager een Bergingsmaatschappij opgericht voor het bergen van schepen die aan de grond waren gelopen door pech of ongeluk. Dat kon op zee zijn of in de druk bevaren Maas. In 1902 ging de bergingsmaatschappij, sinds 1899 W.A van den Tak Bergingsbedrijf, een nauwe samenwerking aan met Smit & Co.
In 1897 verrees aan de kade, tussen Het Loodswezen en Hotel Maaszicht, een bedrijfsgebouw voor Smit & Co met kantoren, een uitkijkpost en twee dienstwoningen. Achter het bedrijfsgebouw kwamen werk- en opslagloodsen.

In 1971 staan jeugdige Sluizertjes op de Govert van Wijnkade te kijken bij het beladen van een zeesleper voor haar volgende uitreis. Een jaar later zou dat niet meer kunnen. In 1972 werd de hele zeeslepervloot elders in het Rotterdams havengebied gestationeerd.

De uitkijkpost was een ranke kamer met glas rondom, uitgevoerd in houtskeletbouw met een smal, hoog leiendak, voor en op de gevel staand van het drie-hoge kantoorpand, waarmee het gebouw leek op een Frans paleisje.

De uitkijkpost was geen lang leven beschoren. Na 15 jaar al, werd in 1912 de post van het dak verwijderd. De constructie bleek niet bestand tegen de beukende krachten van regelmatig voorkomende zeestormen. In de plaats kwam een open uitkijkruimte met een balustrade erom. Zo is de situatie gebleven tot op de dag van vandaag.
In 1969 verhuisde het kantoor van L. Smit & Co van Maassluis naar Rotterdam. In het leeggekomen pand vestigde zich in 1979 de farmaceutische firma Labaz, in 1973 opgegaan in Sanofi, groothandel in geneesmiddelen. In 2004 kwam het leeg te staan.

Een Cultuurhuis

In 2008 ontstond tijdens het Cultureel Historisch Havenoverleg het plan om het leegstaande Sanofigebouw (het huidige Hotel Maassluis) om te vormen tot Cultuurhuis. Een aantal culturele instellingen van Maassluis waren enthousiast over het plan. Ook de gemeente en Woningstichting MaasDelta steunden het. Een Cultuurhuis op deze plek kon de stad een sterkere binding geven met de haven en de rivier. Bezoekers van het Cultuurhuis konden een gunstige invloed hebben op de bezoekersaantallen van Maassluis en de navenante inkomsten. En het betekende een bijdrage aan de bekendheid en waardering van Maassluis.
Museum Maassluis, het Nationaal Sleepvaart Museum, de Kunstuitleen Maassluis, de Historische Vereniging Maassluis, de Kunst en Cultuur Academie en de Stichting Sleepboothaven, allemaal konden ze voortaan over voldoende werk- en depotruimte beschikken. Het Albedacollege zag mogelijkheden om stage- en leerplekken in te richten in horeca, schoonmaak en beveiliging. Bijna elk dagdeel zouden er activiteiten van een of meer ‘Cultuurhuisgenoten’ zijn, en het gebouw dus veelal open. Het Cultuurhuis gaf mogelijkheden voor het organiseren van evenementen, tentoonstellingen, cursussen en workshops. Door het delen van het gebouw zou een versterking van elkaars activiteiten mogelijk zijn. De bereidheid om met alle vrijwilligersorganisaties het Cultuurhuis te realiseren was er.
Ook de architect die jarenlang de verbouwingen voor Sanofi had gerealiseerd was enthousiast over het plan. Hij maakte uit eigen beweging de nodige verbouwingsplannen. De totale kosten voor verwerving en aanpassing van het gebouw werden geschat op € 5 miljoen. Het bijeen brengen van de financiering vorderde gestaag. Regionale en nationale fondsen, MaasDelta en de gemeente werkten mee.
Toch is het Cultuurhuis nooit gerealiseerd. In 2012 werd een deel van het pand verhuurd met de optie dat de huurder het gehele pand wellicht zou kopen. Daarmee kon de Stichting Cultuurhuis niet verder en stopte dit initiatief.

Toch weer een hotel

Sinds 2018 zijn de voormalige panden van Het Loodswezen en L. Smit & Co in gebruik bij Hotel Maassluis, met op de verdiepingen hotelkamers en op de begane grond het restaurant Hven, de hotellobby en vergaderzalen.

2002 - Luchtfoto uit 2002 met de Buitenhaven gezien vanaf het Scheur. Aan de rechterzijde ligt woonwijk Het Hoofd en boven het water bedrijven langs de Govert van Wijnkade en het witte gebouw van Sanofi, tegenwoordig Hotel Maassluis. Links daarvan het gebouw van Scheepsagentuur Dirkzwager en op de voorgrond het Douanehuisje. Aan de linkerzijde Bedrijventerrein Nieuwe Waterweg. Boven de spoorlijn bedrijfsgebouwen aan de Industrieweg. Rechts is nog een klein stukje van het appartementengebouw Havezate zichtbaar.

LOODSGENOTEN

Colofon
Tekst Jacques Visker
Afbeeldingen databank Historische Vereniging Maassluis
Uitgave september 2026
In samenwerking Historische Vereniging Maassluis en Loods M
© 2026